

KRIMINALRÄTTENS GRUNDER

AV

PETTER ASP & MAGNUS ULVÄNG

PÅ GRUNDVAL AV TEXTER AV

NILS JAREBORG

IUSTUS FÖRLAG

Innehåll

Förord 5

1 Inledning till kriminalrätten 15

- 1.1 Brott, straff och påföljd 15
- 1.2 Kriminaljuridik och kriminalvetenskap 17
  - 1.2.1 Straffrätt och straffprocessrätt 17
  - 1.2.2 Straffrättsvetenskap 19
  - 1.2.3 Kriminologi m.m. 21
  - 1.2.4 Kriminalpolitik 21
- 1.3 Systematik och lagstiftningsteknik 22
  - 1.3.1 Grundläggande indelningar 22
  - 1.3.2 Straffbud 24
  - 1.3.3 Brottsbalkens systematik 26
  - 1.3.4 Brottsbalksstraffrätt och specialstraffrätt 27
  - 1.3.5 Brottsbeteckningar och gradindelning 29
- 1.4 Brottsbegreppet 33
  - 1.4.1 Två huvudtyper av brottsförutsättningar 33
  - 1.4.2 Brottbeskrivningsenlighet 35
  - 1.4.3 Frånvaro av rättfärdigande omständigheter 39
  - 1.4.4 Det allmänna skuldkravet 40
  - 1.4.5 Helt ursäktande omständigheter 41
  - 1.4.6 Sammanfattning 42
  - 1.4.7 Särskilt om straffbarhetsbetingelser utanför brottsbegreppet 43
- 1.5 Om kriminalisering 45
  - 1.5.1 Om straffrättens syften och nivåer 45
  - 1.5.2 Närmare om syftet med kriminalisering 47

- 1.5.3 Konstitutionella aspekter 52
- 1.5.4 När bör kriminalisering ske? 55
- 1.5.5 Grundläggande krav på kriminalisering – om legalitetsprincipen, skuldprincipen, humanitetsprincipen och proportionalitetsprincipen 62
- 1.5.6 Rättsstatliga principer för kriminalisering 70
- 1.5.7 Av riksdagen antagna principer 71
- 1.5.8 Om ideologiska motsättningar inom straffrätten 72

2 Brottsbeskrivningsenlighet 77

2.1 Inledning 77

2.2 Gärning 79

- 2.2.1 Inledning 79
- 2.2.2 Begreppet handling 81
- 2.2.3 Begreppet underlåtenhet 85

2.3 Orsakande 87

- 2.3.1 Inledning 87
- 2.3.2 Orsakande som kausalkedjor och kausallinjer 88
- 2.3.3 Hur sker begränsningen av relevanta orsakssammanhang? 93
- 2.3.4 Något om särskilda problemsituationer 95
- 2.3.5 Särskilt om psykiskt orsakande 97

2.4 Fara och risk 99

- 2.4.1 Skadedelikt och olika typer av faredelikt 99
- 2.4.2 Konkret fara 103
- 2.4.3 Andra möjlighetsbedömningar inom straffrätten 111
- 2.4.4 Fara och risk 114
- 2.4.5 Farerekvisitet och andra begränsningar av ansvaret 116

2.5 Underlåtenhetsbrott 117

- 2.5.1 Typer av underlåtenhetsbrott 117
- 2.5.2 Garantläran 121
- 2.5.3 Ställning som skyddsgarant 125
- 2.5.4 Ställning som övervakningsgarant 128
- 2.5.5 Garantlärans tillämpningsområde 137

- 2.6 Gärningsculpa 146
  - 2.6.1 Inledande anmärkningar 146
  - 2.6.2 Culpabegreppet 150
  - 2.6.3 Två sorters culpa 156
  - 2.6.4 Kravet på gärningsculpa 160
  - 2.6.5 Otillåtet risktagande 164
  - 2.6.6 Risktagandets relevans 183
  - 2.6.7 Grader av gärningsculpa 191
  - 2.6.8 Gärningsculpa och uppsåtsbrott 193
- 2.7 Nationella begränsningar 197
  - 2.7.1 Inledning 197
  - 2.7.2 Territoriella begränsningar 201
  - 2.7.3 Begränsningar avseende brottssubjekt, brottsobjekt och nationella intressen 204
- 2.8 Särskilda begränsningar och frågeställningar 207
  - 2.8.1 Brottssubjekt 207
  - 2.8.2 Specialsubjekt 207
  - 2.8.3 Ansvar för företagare 210
  - 2.8.4 Ansvar i juridiska personer 217
  - 2.8.5 Straffrättens tillämpning i tiden 220

3 Rättfärdigande omständigheter 228

- 3.1 Inledning 228
- 3.2 Nödvärn 230
  - 3.2.1 Inledning 230
  - 3.2.2 Nödvärnssituationerna 231
  - 3.2.3 Nödvärngärningen och dess försvarlighet 236
- 3.3 Nöd 241
  - 3.3.1 Inledning 241
  - 3.3.2 Nödsituationen 241
  - 3.3.3 Nödgärningen och dess försvarlighet 243
  - 3.3.4 Särskilda undantagsbestämmelser 247
- 3.4 Samtycke 247
  - 3.4.1 Inledning 247
  - 3.4.2 Vad förutsätts för giltigt samtycke? 249

- 3.4.3 Samtyckeregeln tillämpningsområde 253
- 3.4.4 Försvarlighetsbedömningen 255
- 3.4.5 Hypotetiskt samtycke 258
- 3.5 Förmans order 259
- 3.6 Laga befogenhet att använda våld 264
  - 3.6.1 Inledning 264
  - 3.6.2 Polismans befogenhet att utöva våld 268
  - 3.6.3 Försvarlighets- och behovsbedömningen 272
  - 3.6.4 Laga befogenhet för annan än polisman att utöva våld 274
- 3.7 Laga befogenhet att utföra annan straffbelagd gärning 278
- 3.8 Social adekvans 280
  - 3.8.1 Inledning 280
  - 3.8.2 Speciella undantagsfall 281
  - 3.8.3 Sport och dylikt 287
  - 3.8.4 Åtgärder inom hälso- och sjukvården 289
- 3.9 Bevisning 295
- 4 Uppsåt och oaktsamhet 297**
  - 4.1 Konformitetsprincipen 298
  - 4.2 Skuldformerna 301
    - 4.2.1 Begreppslig bakgrund 301
    - 4.2.2 Uppsåt 310
    - 4.2.3 Oaktsamhet 334
    - 4.2.4 Uppsåt, oaktsamhet och klander 343
    - 4.2.5 Vilken skuldform är tillämplig? 348
    - 4.2.6 Uppsåtspresumtionen vid yttrandefrihetsbrott 350
  - 4.3 Täckningsprincipen 352
    - 4.3.1 Huvudregler 352
    - 4.3.2 Täckning av positiva rekvisit 356
    - 4.3.3 Täckning av negativa rekvisit 372
    - 4.3.4 Undantag 377
    - 4.3.5 Preciseringar 386

5 Ursäktande omständigheter 398

5.1 Tillfällig sinnesförvirring 399

5.2 Excess 406

5.3 Straffrättsvillfarelse 409

5.4 Frivilligt tillbakaträdande 412

5.4.1 Kriminalpolitisk bakgrund 412

5.4.2 Tillämpningsområdet 415

5.4.3 Frivillighet 422

5.4.4 Annan förekommer den som vill tillbakaträda 424

6 Osjälvständiga brottsformer 426

6.1 Inledning 426

6.2 Försök 427

6.2.1 Kriminaliseringens innebörd 427

6.2.2 Uppsåtskravet 429

6.2.3 Kravet på särskilt stadgande 431

6.2.4 Försöksgärningen 432

6.2.5 Subsidiaritetsklausulen 436

6.2.6 Farerekvisitet 437

6.3 Förberedelse och stämpling till brott 441

6.3.1 Kriminaliseringens innebörd 441

6.3.2 Uppsåtskravet 443

6.3.3 Kravet på särskilt stadgande 446

6.3.4 Förberedelse- och stämplingsgärningen 446

6.3.5 Subsidiaritetsklausulen 453

6.3.6 Farerekvisitet 453

6.4 Medverkan 455

6.4.1 Inledning 455

6.4.2 Medverkansreglernas tillämpningsområde 456

6.4.3 Medverkanslärans struktur 461

6.4.4 Preciseringar och förtydliganden 481

6.4.5 Medverkan och underlåtenhet 484

6.4.6 Medverkan till självmord m.m. 486

6.4.7 Särskild reglering av ansvarsfrihet 489

7 Brottslighetskonkurrens 492

7.1 Inledning 492

7.2 Allmänt om gärningskonkurrens 497

7.2.1 Grundfrågor vid gärningskonkurrens 497

7.2.2 Systematik för att lösa gärningskonkurrens 499

7.3 Likartad konkurrens 503

7.3.1 Brottsenhet 503

7.3.2 Exempel på lösningar vid olika brottstyper 505

7.3.3 Särskilt problematiska fall och frågor 511

7.4 Olikartad konkurrens 515

7.4.1 Gärningsenhet 515

7.4.2 Relationen mellan gärningskonkurrens och regelkonkurrens 516

7.4.3 Lösningar 519

7.4.3 Sammanfattning 525

7.5 Medbesträffade gärningar 526

7.6 Sammanfattning 534

Litteratur 536

Rättsfall 565

Begreppsregister 572